

XVIII. YÜZYILDA ZAĞANOS PAŞA'NIN BALIKESİR'DEKİ VAKIFLARI HAKKINDA NOTLAR*

Yard. Doç. Dr. Nahide ŞİMŞİR**

ÖZET

Zağanos Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in lalası ve Fatih devri devlet adamlarından biridir. İstanbul'un fethinde önemli rolü olmuştur.

Tebliğimizde, Zağanos Paşa hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki vakıfları ile ilgili, Osmanlı arşivindeki XVIII. yüzyıl ait arşiv malzemesinden istifade edilmiştir. XVIII. yüzyılda Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki vakıfları, bunların durumu, vakıf görevlileri, vakıf gelirleri, yöneticileri ve bunlarla ilgili problemler üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Zağanos Paşa, Fatih Sultan Mehmed, İmarethane, Sitti Hatun, Çandarlıoğlu Halil Paşa.

1. Zağanos Paşa'nın Hayatı

Zağanos Paşa'nın kimliği hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte, Zağanos isminden ve Anadolu Hisarı'nda yaptırmış olduğu burca konulan kitabede geçen "Zağanos Paşa bin Abdullah" ibaresinden dalayı Türk olmadığı, Arnavut ya da Rum asıllı olduğu rivayetleri bulunmaktadır. Bununla birlikte Zağanos/Zağanoz kelimesi eski Türkçe'de bir nevi "şahin" anlamına

* Bu makale 14-19 Haziran 2004'te Varşova CIEPO-16'da tebliğ olarak sunulmuştur.

** Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

geldiğinden bu lâkap ve babasının adının gerçekten de Abdullah olabileceği üzerinde de durulmaktadır.¹

Zağanos Paşa, II. Murat'ın kızı Fatma Sultan ile evli olması sebebiyle II. Mehmed'in eniştesi, bir başka eşinden olan kızı Hadice Sultan'ı da Fatih Sultan Mehmet ile evlendirmiş olduğundan, kayınpederidir².

Zağanos Paşa'nın ismi ilk kez Haziran 1439'da, Edirne'deki II. Murad'ın devlet yönetimindeki yaptığı değişiklikler sırasında geçmektedir. Zira bu sırada sadarete Çandarlıoğlu Halil Paşa getirilirken, İshak Paşa ikinci, Zağanos Paşa da üçüncü vezirliğe getirilmiştir³.

Zağanos Paşa'nın ismi Fatih Sultan Mehmet ile birlikte ilk kez 1444-1446 tarihleri arasındaki Fatih'in ilk saltanat devrinde anılmaktadır⁴.

II. Murat 1446'da ikinci defa tahta çıktığında II. Mehmed'i Manisa'ya göndermiş, Zağanos Paşa'yı da Balıkesir'e sürgüne yollamıştır⁵.

Zağanos Paşa, II. Mehmed'in ikinci kez tahta çıkışına kadar Balıkesir'de kaldı, cülûsu müteakip yine padişahın hizmetine çağırılmıştır. İstanbul'un fethinden evvel inşa edilen Anadolu Hisarı'nın mezarlığa bakan burcunu Zağanos'a yaptırma görevi verilmiş, Zağanos kulesi kitabesinde yer alan "El-abde'l-mükerrem ve vezîre'l-mu'azzam"⁶ ibaresi Sultan'ın fevkalâde iltifatına nail olduğunun göstermektedir.

II. Mehmed'in Lalası Zağanos⁷ ve Şihabeddin Paşalar İstanbul'un fethinde Çandarlı Halil Paşa'ya karşı Sultan Mehmed'e destek vermesiyle ön plâna çıkmışlardır. İstanbul'un fethi sırasında da Zağanos Paşa'nın önemli hizmetleri olmuştur.

İstanbul'un fethi sırasında, Zağanos Paşa Beyoğlu ile Kasımpaşa sırtlarına yerleşen ordunun bir kısmıyla Ceneviz kolonisi durumunda bulunan Galata'dan Kağthane'ye kadarki kuzey kıyıları ve kara surlarının başladığı güney sahillerini baskı altında tutmakla görevlendirilmiştir⁸.

İstanbul'un alınması sırasında son saldırı hazırlıklarını Zağanos Paşa düzenlemiştir⁹.

¹ (Uzunçarşılı), İsmail Hakkı, *Karesi Meşâhîri*, Haz. Mehmet Sarı, Ahmet Karaman, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 1999, s.178.

² Danişmend, İsmail Hamî, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, s. 238-239.

³ Babinger, Franz, *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı*, Oğlak Yay., İstanbul, 2003, s. 33.

⁴ İnalçık, Halil, "Mehmet II", *İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, M.E.B. Yay., s. 507; İnalçık, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, T.T.K. Yay., Ankara, 1987, s. 37; İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Y.K.Y. Yay., İstanbul, 2003, s. 27-29.

⁵ Bazı tarih kitaplarına göre (*Hammer Tarihi*, C.2, s.225 gibi) Zağnos Paşa Sultan Mehmed ile beraber Manisa'ya gitmiş, bazı kayıtlara göre de azlolunarak Balıkesir'e gönderilmiştir. Hoca Saadetin, *Tâcû't-Tevârih*, I, s.230; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, T.T.K. Yay., Ankara, 1982, s.441.

⁶ İnb Kemal, *Tevârih-i âhi Osman*, VII. Defter, Haz. Şerafettin Turan, T.T.K. Yay., Ankara, 1991, s. 34; Uzunçarşılı, İ.H., *Osmanlı Tarihi*, I, s.462.

⁷ Tursun Bey, *Tarih-i Ebû'l-feth*, Haz. Mertol Tulum, Baha Matbaası, İstanbul, 1977, s.39.

⁸ Emecen, Feridun M., *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, İstanbul, 2003, s. 17.

⁹ İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, s. 31; Uzunçarşılı, İ.H., *Osmanlı Tarihi*, I, s. 475-493.

İstanbul'un fethinden birkaç gün sonra Galata'daki Cenevizlilerin can ve mal güvenliği için duydukları korkuyu izale etmek ve ticaretlerine devam edebilmele-riyle ilgili belge Zağanos Paşa tarafından hazırlanıp, imzalanmıştır¹⁰.

Zağanos Paşa Fatih'in Trabzon ve Mora Yarımadası'nın alınışında bulun-duktan sonra Tesalya ve Mora valiliğine getirilmiştir. Donanma komutanlığı ve Gelibolu sancakbeyliği yaptığının üzerinde durulmaktadır¹¹. 1460'tan sonraki gelişmelerin içinde yer almaması onun, bu tarihlerde görevden ayrıl-dığı veya uzaklaştırıldığına yorulmaktadır. Muhtemelen bu tarihlerde Balike-sir'e gelmiş, H.866/M.1462 tarihinde vakfiyesini düzenlemiştir.

Zağanos Paşa, Balıkesir'e iki defa gelmiştir. Bu gelişlerini sürgünle ilişki-lendirilmesi hususuyla ilgili de tereddütler bulunmaktadır.

2. Zağanos Paşa'nın Vakıfları

Zağanos Paşa'nın vakfiyesi Ali Himmet Berkî tarafından Vakıflar Dergisi (C.IV, Ankara, 1960, s.19-37)'de yayınlanmıştır¹².

Ali Himmet Berki Vakıflar Genel Müdürlüğü 581 numaralı defterde kayıt-lı Zağanos Paşa'ya ait evaili Cumade'l-ülâ 866 tarihli Arapça vakfiyenin ter-cümesini verdiği metinde Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki vakıfları hakkında bilgi verilmektedir.

Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki Vakıfları

Tesisin Cinsi	Vakfedilen Gayri menkuller	Adedi	Gayri menkulun yeri
İmarethane	Demirci ve içinde 20 nefer köle ve cariye		At köy
İmarethane	Değirmen	2	At köy
İmarethane	Dükkân	9	Türkeri
İmarethane	Başçı dükkânı	1	Balıkesir
İmarethane	Dükkân	8	Balıkesir
İmarethane	Dükkân	4	Bakırcılar çarşısı/Balıkesir
İmarethane	Dükkân	2	Ekinci mescidi karşısı
İmarethane	Dükkân	2	Helvacılar çarşısında
İmarethane	Dükkân	9	Tuzcular çarşısında

¹⁰ Murphey, Rhoades, "Fatih Sultan Mehmet Döneminde Osmanlı İç ve Dış Siyaseti" *Osmanlı Özel Sayısı I*, C.31, Ankara, 2000, s.116-117.

¹¹ Uzunçarşılı, I.H., *Osmanlı Tarihi*, II, s.30.

¹² Berkî, Ali Himmet, "İslâm'da Vakıf Zağanos Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara, 1960, s.19-37. Zağanos Paşa ile ilgili bir çalışma da Balıkesir'de Muharrem Eren, *Zağanos Paşa*, Balıkesir, 1999 adıyla yapılmışsa da amatör bir çalışma olup, arşiv malzeme-si görülmeden, ikinci derecede kaynaklar kullanılarak yapılmıştır. Bazı belgelere bir şekilde ulaşıl-mışsa da okuma yanlışlıkları epeyce fazladır.

Hamam			
Camii			
Latif Su			
Mendehorye (Balıklı) Köyünde Camii			

Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki vakıf eserleri, camii, imarethane, hamam, su ve Mendehore köyünde bir camiden ibarettir. Bu vakıfları Balıkesir'de vakfelediği gayrimenkuller arasında Balıkesir çarşısında ile Atköy ve Türkeri köylerinde muhtelif dükkânlar da bulunuyordu¹³.

XVIII. Yüzyılda Zağanos Paşa'nın Vakıfları ve Meseleleri

Tebliğimizin asıl konusu Zağanos Paşa vakıfları ile ilgili XVIII. yüzyıla ait Anadolu Ahkâm Defterleri¹⁴ ile Cevdet Zaptiye ve Adliye'deki vesikalarda bulunan kayıtlardır. Tebliğimizde Zağanos Paşa vakfı ile ilgili yürütmüş olduğumuz çalışmanın bir parçasını sizinle paylaşacağız.

1747-1782 tarihleri arasındaki kayıtları konularına göre beş bölüm halinde tasnif ettiğimiz belgelerde, Zağanos Paşa Vakfı ve onunla birlikte idare edilen Mehmed Bey, Sitti Hatun ve Fatma Sultan¹⁵ vakıfları ve yöneticileri ile ilgili anlaşmazlık konusu olan hususlar yer almaktadır.

En fazla belge vakfın idaresi ve idareciler ile ilgili olup, ikinci sırada vakfın gelirleri ile ilgili meseleler, üçüncü sırada vakfa çeşitli şekillerde yapılan müdahaleler, dördüncü sırada vakf ile bir şekilde ilişkili adı suçlar ve son olarak da diğer başlığı altında topladığımız vesikâlar bulunmaktadır.

Zağanos Paşa Vakfı'nın İdaresi İle İlgili Meseleler

Bu vesika kümesi sayesinde Zağanos Paşa'nın söz konusu dönem içindeki mütevellî, nazır gibi vakıf yöneticileri, Zağanos Paşa sülâlesi mensupları ve vakıfları ile arasındaki münâsebetler, yaşamış oldukları problemler, bunlar ile ilgili üretilen çözümler hakkında da bilgi sahibi olabiliyoruz.

Ahkâm defterlerindeki hükümler Zağanos Paşa'nın camii, imareti ve sair vakıflarının mütevellîliği 1747¹⁶ ile 1771¹⁷ yılları arasında mütevellîliğini Hacı İlyas Bey'in yürüttüğünü anlatmaktadır.

¹³ Berkî, A.H., *a.g.m.*, s. 26-27.

¹⁴ Şimşir, Nahide, "Ahkâm Defterleri'nin Tarihi Kıymeti ve 107 No'lu Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki İzmir İle İlgili Hükümler", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: IX, İzmir 1994, s.360-61; Öztürk, Şaid, *Sosyo-Ekonomik Tarih Kaynağı Olarak Ahkâm Defterleri, Pax Ottomana Studies In Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Haarlem-Ankara 2001, s.611-639.

¹⁵ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu: 59, 185/806, 7-17.X. 1775; BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu: 59, 84/325, 11-22.VIII. 1780.

¹⁶ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:14, 286/1180, 17-26.VII.1749.

¹⁷ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:59, 185/806, 7-17.X.1775.

Zağanos Paşa vakfının mütevellisi olan İlyas Bey Balıkesir kadısı huzuruna çıkıp, hiç kimseye zararı ve müdahalesi olmadığı halde dışarıdan kötü niyetli bazı kişilerin kendisini rahatsız ettiğinden¹⁸, bir başka hükümde de İlyas Bey amcasının mütevelliliği elinden almak istemesinden¹⁹ şikayetçi olmuştur.

1754 yılı Kasım ortalarına tarihlenen bir hükümde Balıkesir'de Çağış köyünün 66 nefer reayası, bennak, mücerred, hınta, şair, bad-i hava, cürm-i cinayet, resm-i arusiye ve deştbanî gibi vergilerin Zağanos Paşa oğlu Mehmet Bey'in muallimhanesi vakıflarından olup, 4.465 akçe olduğu Zağanos Paşa vakfının mütevellisi İlyas Bey tarafından da idare edildiği hakkındadır²⁰.

1775 Ekim ortalarına tarihlenen bir hükümde Balıkesir'de bulunan Zağanos Paşa, Mehmet Bey, Sitti Hatun ve Fatma Sultan vakıflarının mütevelliliği hakkında bizi aydınlatmaktadır. Zira söz konusu tarihte İbrahim Bey kendisinin müteveli olduğunu mütevelliliğin ise 1170/71'de babası İlyas Bey ölünce, kendisine geçtiğini, daha sonra 1774/75 senesinde amcasının oğlu Abdülkadir yaşça kendisinden daha büyük olduğundan kendisinden alınıp, Abdülkadir'e verildiğini, aynı yıl içinde Abdülkadir öldürüldüğünden, tekrar mütevellilik İbrahim'e geçmiş ise de Abdülkadir'in çocukları Ahmed Ali, Mehmet, İbrahim ve Hadice ile kız kardeşi diğer Hadice hali hazırdaki vakıf mütevellisi İbrahim ve kardeşi Cafer'in Abdülkadir'in öldürülmesi ile suçlanmaları ile İbrahim Kütahya kalesine kalebent olarak sürülmüş, onlarda müteveli olmuş iken İbrahim af edilmiş olmasından dolayı vakfın mütevelliliğini yaşça en büyük olması hasebiyle istemesine ilişkindir²¹. 1776 Mart sonlarında İbrahim Bey'in vakfa gereksiz yere müdahale etmesi şikâyet konusu olmuştur²².

13 Mart 1770 tarihli Cafer Bey ve Eskiçi oğlu Halil'in Balıkesir'de karışıklıklara sebep olmaları sebebiyle, Kütahya kalesine kalebent olarak haps edilmeleri için Çukadar ve ocak başı nezaretinde Kütahya'ya götürülürken, Eskiçioğlunun oğlu Hacı Hüseyin, Köle Hacı Osman ve Kara Mehmet otuz kadar adamları ile önlerine çıkıp, mahpusları kaçırdığı, bu şahısların görülen yerde yakalanmaları ile ilgilidir²³.

İlyas Bey oğlu İbrahim Bey ve kardeşi Cafer, Bahadır oğlu Mehmet ve kardeşi Ali, Giridli oğlu Çakır Mehmet, Köle Süleyman oğlu Ali, kardeşi Mehmet isimli şahısların Balıkesir'de ev basıp, ev yakmak, katl ve gasp suçu işlediklerinden görüldükleri yerde tutulmaları hakkında olup, 1779 Mayıs ayı ortalarında yazılmıştır²⁴.

¹⁸ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu: 19, 300/972, 3-12.VI.1753.

¹⁹ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu: 21, 132/435, 28.XI-7.XII.1753.

²⁰ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu: 24, 6/21, 7-16.XI.1754.

²¹ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:59, 185/806, 7-17.X. 1775.

²² BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:59, 248/1447, 22-31.III.1776.

²³ BOA., *Cevdet Zaptiye* 105, 13 Mart 1770 tarihli ilâm.

²⁴ BOA., *Cevdet Adliye*, nu:1759, 7-16.V.1779 tarihli buyruktur.

24 Mayıs 1780 tarihinde Balıkesir kadısının İstanbul'a gönderdiği ilâmda İbrahim Bey ve kardeşi Cafer Bey'in ve avanesinin suçları sabit olduğundan Balıkesir'e sokulmayacağı ve barınmalarına izin verilmeyeceği üzerinde durulmaktadır²⁵.

1776 Ocak başlarında Zağanos Paşa vakfının mütevellisinin Rabia Hatun'un nazırlık ücretini ödemediğine ilişkindir²⁶.

1780 Ağustos ayı ortalarında da Zağanos Paşa, Fatma Sultan ve Sitti Hatun vakıflarının günlük 20 akçe ile nazırı olan Rabia Hatun'un, mütevellilik ise Ahmed'in üzerinde iken, Rabia Hatun'un kendi vazifesinin dışında vakfın diğer işlerine de müdahale etmesi şikâyet konusu olmuştur²⁷.

Zağanos Paşa Vakfı'nın Gelirleri İle İlgili Meseleler

Sayıcı en fazla hükümü ihtiva eden diğer bir küme de, Zağanos Paşa, Mehmet Bey, Sitti Hatun ve Fatma Sultan vakıflarının gelirleriyle ilgili problemlere dairdir.

Vakfın gelirleri ile ilgili belgeleri vakfın bizzat gelirlerinin sayıldığı nispeten vakfın XVIII. yüzyıldaki vakf gelirleri ile ilgili bilgi sahibi olduğumuz ayrıntılı belgeler ve bir şekilde vakfa gelir yazılan yerlerde yaşanan problemlerden bahsedilenler olmak üzere, iki farklı kısım halinde değerlendirmek mümkündür.

1776 yılı Haziran sonlarına tarihlenen hüküm nefis-i Balıkesir'in bac-ı bazar, ihtisap, şemhane, bad-i hava, resm-i arusane-i şehirliyan ve resm-i keylin livaya hasıl yazıldığı halde Zağanos Paşa vakfı mütevellisinin dışarıdan müdahalesinden şikâyetçi olunmuştur. Bu hükümde Zağanos Paşa vakıflarının gelirlerinin Balıkesir'de bulunan eski ve yeni dükkânların kiralardan ibaret olduğu ifade edilip, açıklaması yapılmıştır.

XVIII. yüzyılda Zağanos Paşa ailesine ait vakıfların gelirleri 11 adet muhtab dükkânı senelik kiralaları 900 akçe, 14 adet kuyumcu ve diğer dükkânlar yıllık kirası 1242 akçe, 22 adet çarşıda dükkân yıllık kiralaları 600 akçe ve yıllık kirası 540 akçe olan 10 dükkân ile yıllık kirası 165 akçe olan 6 kıta mukata-i zeminden ibarettir²⁸.

1754 yılının Ağustos başlarına tarihlenen hüküm Zağanos Paşa vakfının Balıkesir kazasına bağlı Mendehorye, Çağış, Paşaköy gibi köylerin serbestiyet üzere idare edildiğinden serdar ve sair ehl-i örfün müdahale etmemesi hakkındadır²⁹.

1754 senesi Kasım ortalarına tarihlenen hüküm Zağanos Mehmet Paşa vakfının mütevellisi Hacı İlyas Bey, vakfın defterde kayıtlı Balıkesir kazasında bulunan Çağış, Paşaköy, Atköy, Mendehorye ve Zinciriye isimli köylerin de ekilen pamuk, susam, hububat, bağ, bağçe ve müstakil sebzesi satılan

²⁵ BOA., *Cevdet Za'îtiye* 3294, 24.V.1780 tarihli ilâm.

²⁶ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:63, 4/17, 1-10.I.1776.

²⁷ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:59, 84/325, 11-22.VIII.1780.

²⁸ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:60, 119/419, 18-27.VI.1776.

²⁹ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:21, 295/966, 1-11.VIII.1754.

bostanlardan hasıl olan mahsullerin onda bir oşür ödemeleri gerekirken, ödememeleri üzerine yazılmıştır³⁰.

1758 senesi Temmuz sonlarında yazılan bir hüküm, Zağanos Mehmet Paşa vakfının mütevellisi Hacı İlyas Bey'in, vakfın köylerinden Sahur ve Şah isimli köylerin ziraatlerinden hasıl olan terekelerin sekizde bir oşür ve salariyelerini yeniçeri, sadat ve sair askerî olduklarını belirtip, ödemekte muhalefet etmeleri üzerine yazılmış olup, Sultan Mahmud (1730-1754) zamanında çıkarılan fermanın beri askerî ve reayanın oşür hususunda eşit oldukları belirtilip, vergilerini ödemeleri emredilmiştir³¹.

1779 yılı Mart ortalarına tarihlenen hüküm Zağanos Paşa vakfından Zağanos Mehmet Paşa vakıf köylerinden olan; Mendehorye, Paşa, Çağış, Atanos, At, Zinciriye, Türkeli, Yeniköy, Helâlce, Yakupköy, Ashhantepeciği, Çölmekçi, Cinge ve Terkes? köylerinin vergilerini toplamak 1779/1780 yılında Ahmed'e ait iken, dışarıdan müdahalede bulunmasına dairdir³². Aynı mealde bir hükümde 1779 yılının Ağustos ayı ortalarında yazılmış hükümde 30 Haziran 1779'da vakfın mütevelliliğinin İbrahim Bey'in görevden alınmasıyla, Mir Ahmed'e verildiği ve 1779/80 yılının vergilerini toplama vazifesinin Derghâ-ı Muallâ Gediklilerinden Ahmed'e verildiği ifade edilmiştir³³.

1749 Temmuz ortalarına tarihlenen hüküm vakfın köylerinden Helâlce adlı köyde toprak tasarruf eden Giritlizâde diye bilinen şahsın vergilerini ödememesi şikâyet konusu olmuştur³⁴.

Bu hususla ilgili diğer bir hüküm de vakıf mütevellilerinin tamahkârlıkları ile ilgilidir. Mendehorye ve Atnos köyünden Seyyid el-hac Cafer 1779/80 yılında kendisine temessük ile verilen arazinin vergilerini ödemediği halde, vakıf mütevellisinin açgözlülük edip, daha fazla vergi talep ettiği şikâyetine dairdir³⁵.

Vakfa Müdahale Edilmesi İle İlgili Meseleler

Bu grup belge kümesi içinde vakfın yönetimi veya vakfa ait tesislere kanna aykırı olarak yapılan müdahaleler üzerinde durulmaktadır. 1747 Ağustos ortalarında tarihlenen hüküm, Balıkesir'de Karaoğlan Mahallesi'nde bulunan Paşa Sultan vakfının mütevellisi Mehmed iken, Hüseyin adlı bir kişinin haksız müdahalesinin önlenmesine dairdir³⁶.

Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki vakıfları arasında Balıkesir'de dağın eteklerinden getirmiş olduğu lâtif bir sudan da söz edilmektedir. Kendi şadırvan ve hamamında bu su kullanılmaktaydı. 1755 Şubat ayı ortalarına tarihlenen hüküm Za-

³⁰ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:23, 192/709, 7-16. XI.1754.

³¹ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:29, 295/910, 17-27.VII.1758.

³² BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:69, 109/465, 9-18.3.1779.

³³ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:70, 171/589, 12-21.9.1779.

³⁴ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:14, 286/1180, 17-26.VII.1749.

³⁵ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:77, 155/543, 14-23.IV.1782.

³⁶ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:12, 215/6, 8-17.VIII.1747.

ğanos Paşa Vakfı mütevellisi Hacı İlyas vakfa ait eskiden beri şadırvan ve hamamda kullanılan suya, dışarıdan müdahalelerin önlenmesi için yazılmıştır³⁷.

Vakf İle İlişkili Adi Suçlar

Zağanos Paşa vakfı idarecileri ve vakfa ait köylerde vuku bulan cinayet ve eşkiyalık gibi hadiseler söz konusudur. Bunlardan ilki 1754 yılı Kasım ayı ortalarında Zağanos Paşa vakfının mütevellisi bulunan Hacı İlyas'ın Koyunca Dağı'nda öldürülen Musa'nın öldürülmesi ile ilişkilendirilmesine mukabil, bu şahsı İbrahim isimli şahsın öldürdüğü vakfın mütevellisi Hacı İlyas'ın bu olay ile ilgisi bulunmadığı yönündedir³⁸.

1750 yılı Temmuz sonlarına ait hükümde Zağanos Paşa vakfının mütevellisi Hacı İlyas Bey ibn-i Rasih Ahmed Bey'in mütevelliliği zamanında, vakfın çayır hizmetkârlarından Bigadiç'in Çeribaşı köyünden Hasan ve kızı Neslihan'ın Bendeçayırı denilen yerde dört kişinin saldırıya uğraması ile ilgili olarak yazılmıştır³⁹.

Diğer

Yukarıdaki tasniflere girmeyen Zağanos Paşa Vakfı ile ilgili 1780 yılı Ağustos başlarına tarihlenen son hükümde, Mendehorye ve Paşa isimli köyler toprağında arazi tasarruf eden Giritlioğlu İsmail ölünce, oğlu olmadığından toprağı kızına intikal ettiğinde almadığından Ali Bey ve Mehmet Bey isimli kişilere verilmiş, Giritlioğlu İsmail'in kızının haksız yere talepte bulunmasının önlenmesinden bahsedilmektedir⁴⁰.

Sonuç

XVIII. yüzyılın ilk ve ikinci yarısına tarihlenen hükümler ve Cevdet Zaptiye ve Adliye'deki belgeler sayesinde, Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki vakflarının yönetiminde torunları arasında problemler yaşandığı, vakf gelirlerinin toplanmasında birtakım sıkıntılarının bulunduğu, vakf mütevellilerinin zaman zaman aç gözlü davrandıkları, bazen de vakfa ait köylerin muhtelif sebeplerle vergilerini ödemekte muhalefet ettikleri hakkında bilgi sahibi oluyoruz.

Zağanos Paşa ailesinden olup, vakfın mütevelliliğini yapan, Hacı İlyas Bey ve Hacı İbrahim Bey ile kardeşi Cafer Bey'in Balıkesir'de birtakım hadiselere isimleri karışmıştır. Şimdilik ulaştığımız vesikalar Cafer Bey'in kalebent cezası aldığını ve İbrahim Bey'in bir dizi davadan sonra mütevelliliğe devam ettiğini göstermektedir.

XVIII. yüzyılda Zağanos Paşa vakfı mütevellileri Hacı İlyas Bey ve Hacı İbrahim Bey'in, mütevellilik yapmasa da Cafer Bey'in isimlerinin Balıkesir ve çevresinde çeşitli zulüm ve cinayetlere karıştığı, bu ailenin üyelerinin ayanlık, mütesellimlik yaptıkları hakkında da ipuçları söz konusudur.

³⁷ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:24, 75/263, 13-22.II.1755.

³⁸ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:23, 25/91, 7-16.XI.1754.

³⁹ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:16, 289/1, 25.VII-3.VIII.1750.

⁴⁰ BOA. *Anadolu Ahkâm Defteri*, nu:59, 84/324, 2-11.VIII.1780.